

NÉMETH NÓRA VERONIKA

A nők esélyei a campuson

(Engler Ágnes: Kisgyermekes nők a felsőoktatásban.
Gondolat Kiadó, Budapest 2011. 319 o.)

A felsőoktatás expanziójának köszönhetően számos, korábban hátrányos helyzetűnek tartott társadalmi csoport számára megnyílt a továbbtanulás lehetősége. A nem tradicionális hallgatók közül a „gyengébbik nem” megnövekedett aránya a legszembetűnőbb. A rendszerváltás előtti felsőoktatásba lépő nők gyakran kerültek választás elé: család vagy karrier. A felsőoktatás körének kiszélesedése és az élethosszig tartó tanulás követelményeként a nők életében is megjelentek a plurális szerepek. Napjainkban a játszótereken babakocsit tologató anyukák közül többen is vállalják, hogy az anya- és feleségszerep mellett továbbtanuljanak, diplomát vagy másoddiplomát szerezzenek. A különböző gyermekgondozási támogatások mellett folytatott felsőfokú tanulmányokat korábban anyagilag is támogatta az állam, ezt a dotációt azonban később megszüntették. A megváltozott igények, elvárások aktuális és alapvető kérdéseket vetnek fel: Miért tanulnak a kisgyermekes nők? Megéri-e a fáradság, az idő- és pénzbefektetés? Milyen pénzügyi és pénzzel nem kifejezhető hozadékaik vannak a tanulásnak? Ilyen és ezekhez hasonló kutatási kérdéseket fogalmazott meg Engler Ágnes, aki 2011 végén megjelent könyvében a felsőoktatásban tanuló, kisgyermeket nevelő nők döntéshozatalának okait és eredményeit kutatja és elemzi.

A vizsgálat multidiszciplinaritását mutatja, hogy a szerző az oktatás-szociológia és az andragógia mellett kitér a téma oktatás-gazdaságtani, oktatáspolitikai és családszociológiai dimenzióira is. A könyv szerkezetében is tetten érhetők a különböző megközelítések, amelyeket Engler Ágnes szociológiai érzékenységgel fűz egybe. A kötet nyolc, többé-kevésbé arányos fejezetében megismerhetjük az inaktív nők döntéshozatalának értelmezéseit, a tanulás befektetési és hozamterületeit. A személyes előnyök mérlegelése mellett a társadalmi beágyazottság, azaz a munkaerőpiac és a lokális közösség integráló szerepét is elemzi.

A továbbtanulási szándék megjelenését a döntéshozatal értelmezési modelljén keresztül tárja elénk a szerző. Elméleti háttérként a szociológiában és szociálpolitikában gyakran felhasznált tökeelméletek releváns értelmezését ismerhetjük meg a kisgyermekes nők tanulmányi befektetéseivel és megtérülésével kapcsolatban. Engler feltételezi, hogy a gyermekszülés miatt inaktív szerepbe kerülő nők értékracionálisan alapuló döntést hoznak, amikor a továbbtanulást választják a gyermeknevelés első éveiben. Elsődleges céljuk, hogy kvalifikáltabban térjenek vissza a munka világába, amint a gyás, gyed időszaka lejár. Az egyéni érdek mellett azonban számos, társadalmi szinten érvényes pozitívum

RECENZÍÓ

is megfigyelhető. Bourdieu (1998) hármass tőkeelmélete (gazdasági, kulturális, társadalmi) és Coleman (1998) hasonló tipizálása segítségével a vizsgált populáció továbbtanulásának eredményei mérhetővé válnak. Az idő kérdése is releváns, amikor valaki több szerepben egyszerre igyekszik teljesíteni. Vajon a tanulás mennyi időt von el a családtól, konkrétan a kisgyermektől, akinek gondozása miatt az anya inaktív életperiódusban van éppen? Ezt a negatív konnotációjú kérdést Chapman–Campbell (2003) alapján a szerző a minőségi idővel magyarázza, azaz a tudatos és hasznos időöltés aránya növekszik, amennyiben egyetemi elfoglaltságok rövidítik meg az anya–gyermek kapcsolat idejét. Engler rámutat, hogy a gyermekgondozás mellett felsőfokú tanulmányokat folytató nők rövid és hosszú távú hozammal is számolnak. Rövid távon a jobb munkaerőpiaci helyzet mellett olyan szubjektív tényezők is megjelennek, mint a tanulás öröme, a kedvező tanulási attitűd, a szakmai érdeklődés, a tudás karbantartásának pozitívuma, míg a hosszú távú előnyök között a szerző a gyermeknek mutatott jó példát emeli ki. A „tanuló anya” képe várhatóan pozitív döntéshozatali tényezőként jelenik meg a gyermek későbbi pályaválasztási, továbbtanulási céljainak megvalósításában. Az intellektuális kibontakozás és a munkaerő-piaci integráció mellett a szociális beágyazottság jelentősége sem elhanyagolható. A kutatásból kiderül, hogy a magasabb kvalifikáció segíti az egyéb típusú munkavégzés hatékonyságának növekedését is. A gyēs, gyed stb. melletti tanulás demográfiai szempontból is jelentős, hiszen a gyermekvállalás ideje, a vállalt gyermekek száma tudatossá és kiszámíthatóbbá válik, ami hosszú távon javuló demográfiai mutatókat generálhat. A társadalmi mobilitás miatt a szociálpolitikai ellátórendszer terheltsége is csökkenhet. A család, illetve a gyermek(ek) melletti tanulás nemcsak az anya számára jelent extra feladatokat, időbeli és anyagi befektetéseket, hanem a család többi tagja számára is. A tanulmányokat támogató, pozitív hozzáállás a házastárs, élettárs részéről a kiegyensúlyozott családmodell kialakulását erősíti.

A nők szakmai útja folytonosságának felvázolásához Engler Ágnes a „karrier” kifejezést használja, melyet Koncz (2005) alapján úgy értelmez, mint „az életpályán jellemző történések sorozatát”. A nemek közötti különbség a tradicionális szerepek alapján egyértelműen elkülöníthető: a férfiak a hatalom és a pénz megszerzésének útját követik (mint családfenntartók), míg a nők a családi életben betöltött szerepük (feleség, anya) mellett vállalják a munkát, tanulást, amely tevékenységek így másodlagos funkciót töltenek be. A szerző kiemeli a szerepmegfelelésből adódó személyiségjegyek kialakulásának eltérését is a két nemnél (férfiak: versengés, érdekérvényesítés; nők: alkalmazkodás, empátia, szociális érzékenység). A nemi szerepekre épülő tulajdonságok előtérbe kerülnek a szakmai specializációban is, miszerint a nők az alacsonyabb gazdasági és társadalmi megbecsültséggel jellemezhető munkahelyeken dolgoznak, illetve tanulnak tovább (egészségügy, oktatás, szociális szféra). Engler Ágnes egy 2005-ben végzett kutatás alapján két fő csoportot alakított ki a felsőfokú tanulmányokat folytató női hallgatók körében. A „karriercentrikusok” és a „családcentrikusok” közötti alapvető különbséget a diplomaszerezést követő célok megfogalmazása alapján lehetett kimutatni. Noha a családcentrikusok is tervezték a munkába állást a diplomaszerezést követően, ők inkább az állami szektorban képzelték el

a gyermekvállalásig terjedő időszakot. A karriercentrikus női hallgatók ugyanakkor olyan szakmai pályafutásra készültek, melynek során akár több diplomára, külföldi munkára, további nyelvtudásra is szert tehetnek, s ezt elsősorban a piaci szférában tervezték végrehajtani. A munkájukban sikeresen előrehaladó nők nehezebben teszik kockára a beindult karrier utat, így később, vagy egyáltalán nem vállalnak gyermeket. A dilemma, amelyet Engler Ágnes a kutatásában elénk tár, egyértelmű: dolgozni vagy gyereket szülni. Amennyiben a családalapítással kapcsolatos döntéshozatal mögött tudatosság rejtőzik, mérlegelni lehet a továbbtanulásba befektetett energia (pénz, idő) és a diploma értékének, illetve magának a tanulási tevékenységnek a hasznosságát, megtérülését. A kutatás legértékesebb része, hogy szigorúan tudományos (szociológiai, szociálpolitikai, közgazdasági) megközelítéssel bizonyítja a szerző a tanulásba fektetett energia megtérülését. A gazdasági haszon (jobb munkalehetőség, több kereset) mellett kiemeli a társadalmi tőke előnyeit is. Az inaktív időszak letelte utáni reintegrációs esélyek a gyermekgondozási időszakot követően kimutathatóan nőnek, ami egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a család melletti tanulás jelentősége nem hanyagolható el.

Engler Ágnes regionális, ugyanakkor reprezentatív kutatásának további lehetőségei is vannak, melyet a szerző szerint országos szinten, illetve pályakövetéssel lenne érdemes továbbvinni. Ezen vizsgálatok hozzásegíthetnék a szakpolitikákat (oktatáspolitikai, szociálpolitikai, foglalkoztatáspolitikai), hogy a családi élet és a karrierépítés között olyan ideális egyensúlyt biztosítsanak a tanulni vágyó, a tanulást vállaló nők számára, hogy az a legtöbb hozadékkal járjon, mind az egyén, mind a közösség életében. A kutatás jó kiindulási alap lehet az oktatás- és a szociálpolitika számára. A könyv előnyei között említhetjük még, hogy a szerző – a témában való könnyebb eligazodás végett – a monográfia mellékletében idézi a gyermekgondozáshoz kapcsolódó jogszabályokat, amelyek pontosan meghatározzák a gyēs, gyed stb. fogalmát, illetve támogatást adnak a kisgyermeket nevelőknek adható támogatásokról a felsőoktatásban. Az írás a tudományos stílusa, szakmai relevanciája mellett olvasmányos, jól szerkesztett szöveg, így jó szívvel mondhatjuk, hogy a könyv elolvasására fordított idő mind a szakemberek, mind a téma iránt érdeklődők számára hasznos befektetést jelenthet.